

УДК 377.1:369

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)-786-793](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29)-786-793)

Пугач Сергій Сергійович доктор педагогічних наук, професор кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін Вінницького навчально-наукового інституту економіки, Західноукраїнський національний університет, <https://orcid.org/0000-0001-8757-6974>

Візнюк Інесса Миколаївна доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0001-6538-7742>

Пайкуш Маріанна Андріївна доктор педагогічних наук, професор кафедри біофізики, Львівський національний медичний університет, <https://orcid.org/0000-0003-3637-7902>

Долинний Сергій Сергійович доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0003-3555-5818>

ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ПРАВОВІ ТА ЕТИКО-ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розкрито правові та етико-деонтологічні аспекти діяльності медичних сестер закладів охорони здоров'я. Провести чітку межу між моральними та правовими нормами нерідко дуже складно, особливо в наш час. Однак нерідко моральні норми, обов'язки стають юридичними, правовими (наприклад, клятва медичного працівника). Медична етика, медична деонтологія і правова культура тісно пов'язані між собою. Вони виражають систему норм права і моралі та взаємодіють у процесі регулювання конкретних суспільних і медичних відносин.

Медицина в сучасному світі відіграє особливу роль вжитті людини і суспільства. Відносини між лікарем, медсестрою і пацієнтом вимагають від медичних працівників професійних знань, належної правової бази у сфері охорони здоров'я, а також дотримання морально-етичних норм.

Лікарська таємниця має дві сторони і включає в себе: дані про хворого, його захворювання, інтимну й сімейну сторони життя, штучне запліднення жінок – усе це не підлягає розголошенню; міру поінформованості хворого про стан його здоров'я залежить від індивідуальних особливостей пацієнта, його професії тощо. Взаємовідносини медичної сестри і пацієнта є головним складником проблем медичної етики і деонтології. Цим пояснюється специфіка діяльності медичних працівників, адже хворий добровільно довіряє

їм своє здоров'я та розкриває всі сторони свого життя. Правові норми цивільного законодавства зобов'язують працівників охорони здоров'я і практичних медичних працівників добре знати ці вимоги під час виконання своїх обов'язків і зіставляти правомірність своїх дій з чинним законом, щоб уникнути майнових наслідків.

Професію медичної сестри вже давно розглядають як одну з ключових професій, тому медсестра – це унікальна, суспільно-активна особистість, котра удосконалює свої професійні, психологічні якості з метою забезпечення оптимального догляду за пацієнтом.

Ключові слова: медична сестра, етика та деонтологія, правова культура медичного працівника, морально-етичні та правові норми, заклади охорони здоров'я.

Puhach Serhii Serhiyovych Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Jurisprudence and Humanitarian Disciplines of Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics, Western Ukrainian National University, <https://orcid.org/0000-0001-8757-6974>

Vizniuk Inessa Mykolaivna Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology and Social Work, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, <https://orcid.org/0000-0001-6538-7742>

Paikush Marianna Andriivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Biophysics, Lviv National Medical University, <https://orcid.org/0000-0003-3637-7902>

Dolynnyi Serhii Serhiyovych doctor of philosophy (PhD), senior lecturer at the Department of Psychology and Social Work, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, <https://orcid.org/0000-0003-3555-5818>

ACTIVITIES OF NURSES IN HEALTHCARE INSTITUTIONS: LEGAL AND ETHICAL AND DEONTOLOGICAL ASPECTS

Abstract. The article discloses the legal and ethical and deontological aspects of the activities of nurses in health care institutions. It is often very difficult to draw a clear line between moral and legal norms, especially nowadays. However, moral norms and obligations often become legal (for example, the oath of a medical worker). Medical ethics, medical deontology and legal culture are closely related. They express the system of legal and moral norms and interact in the process of regulating specific social and medical relations.

Medicine in the modern world plays a special role in the use of man and society. The relationship between a doctor, a nurse and a patient requires medical workers to

have professional knowledge, an appropriate legal framework in the field of health care, as well as compliance with moral and ethical norms.

Medical secrecy has two sides and includes: data about the patient, his illness, intimate and family aspects of life, artificial insemination of women - all this cannot be disclosed; the degree of awareness of the patient about his health depends on the individual characteristics of the patient, his profession, etc. The relationship between a nurse and a patient is the main component of the problems of medical ethics and deontology. This explains the specificity of the activities of medical workers, because the patient voluntarily trusts them with his health and reveals all aspects of his life. The legal norms of civil legislation oblige health care workers and medical practitioners to be well aware of these requirements during the performance of their duties and to compare the legality of their actions with the applicable law in order to avoid property consequences.

The profession of a nurse has long been regarded as one of the key professions, therefore a nurse is a unique, socially active individual who improves her professional and psychological qualities in order to provide optimal patient care.

Keywords: nurse, ethics and deontology, legal culture of a medical worker, moral, ethical and legal norms, health care institutions.

Постановка проблеми. Специфікою роботи медичних сестер є постійне спілкування з хворою людиною. При цьому варто пам'ятати, що захворювання, особливо хронічне, є важкою травмою для хворого, яка не тільки погіршує фізичний стан і самопочуття хворого, але змінює його самооцінку й оцінку оточуючих його людей. Всі помисли хворого спрямовані на якнайшвидше отримання ефективної кваліфікованої медичної допомоги. Хворий повинен бути впевненим не тільки у високих професійних якостях медичних працівників, але і в їх порядності, чесності, доброті, великодушності. У роботі та поведінці медична сестра має бути взірцем високої культури, ввічливості, скромності. Кожна медична сестра повинна виховувати в собі такі риси, як терпіння, доброзичливість, співчуття і професійну педантичність, дисциплінованість і рішучість [1, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливою складовою медичної деонтології є проблема медичної таємниці. Хворий має право ознайомитися з історією своєї хвороби та іншими документами, що можуть бути потрібними для подальшого лікування. Треба пояснити пацієнтові в доступній формі стан його здоров'я, мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, в тому числі наявність ризику для життя і здоров'я.

Однак інформація повинна бути обмеженою, якщо вона може завдати шкоди здоров'ю пацієнта. Враховуючи особисті інтереси хворого, законодавство України дозволяє інформувати і членів сім'ї або законного представника пацієнта про стан його здоров'я. Така ж тактика застосовується,

якщо пацієнт знаходиться у непритомному стані, але і в цих ситуаціях (не знаючи тонкощів сімейних взаємин хворого) можна опинитися перед вибором: кому із родичів довірити таємницю і в якому обсязі, вивченню чого саме й присвячено дослідження [1, 3].

Метою статті є обґрунтування правових та етико-деонтологічних аспектів діяльності медичних сестер закладів охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку демократичного суспільства медичний працівник наділений великими правами й несе відповідальність не тільки перед хворими, а й перед суспільством в цілому. Вплив особистості медичного працівника на психіку хворого та на результат захворювання великий. Тому, довіряючи медичному працівникові найдорожче, що є в людини, – життя і здоров'я, люди повинні бути твердо впевнені в тому, що їм допомагають добрі, надійні й теплі руки. Чесне ім'я й авторитет медичних працівників кожного медичного закладу – авторитет усієї медицини [2, 3].

Медична етика є конкретизацією загальних принципів моралі стосовно професії медичного працівника. Вона є нормою поведінки медичної сестри не лише під час виконання службових обов'язків, вона виражає її професійну честь і гідність [1, 2].

Медична деонтологія є частиною медичної етики – це норми поведінки медичних працівників, що зобов'язують їх підвищувати якість лікування й усунути наслідки неповноцінної медичної роботи.

Провести чітку межу між моральними та правовими нормами нерідко дуже складно, особливо в наш час. Однак нерідко моральні норми, обов'язки стають юридичними, правовими (наприклад, клятва медичного працівника). Медична етика, медична деонтологія і правова культура тісно пов'язані між собою. Вони виражають систему норм права і моралі та взаємодіють у процесі регулювання конкретних суспільних і медичних відносин [1, 2, 3].

Правова культура медичного працівника – це його правосвідомість, розуміння принципів медичного права, повага до нього, переконаність у справедливості законів та в потребі їх неухильного дотримання у медичній діяльності. Це критичне творче осмислення правових норм, законів, правових явищ зпогляду їх гуманістичного, демократичного і морального змісту. Мораль та правова відповідальність мають різний характер. Якщо *право по відношенню до людини* – сила зовнішнього примусу, то *моральний аспект* – це відповідальність не тільки перед іншими, а й перед самим собою, перед своєю совістю [1, 2, 3].

Медицина в сучасному світі відіграє особливу роль вжитті людини і суспільства. Відносини між лікарем, медсестрою і пацієнтом вимагають від медичних працівників професійних знань, належної правової бази у сфері охорони здоров'я, а також дотримання морально-етичних норм. У сучасній медицині великого значення набула її етика, основними положеннями якої є [1, 4]:

- ✚ повага до життя;
- ✚ заборона на заподіяння шкоди хворому;
- ✚ повага до особистості хворого;
- ✚ лікарська таємниця;
- ✚ повага до професії.

Сучасна медична сестра – це висококваліфікований спеціаліст, професіонал, людина з широким світоглядом, що добре орієнтується не тільки в своїй професії, але і в проблемах охорони здоров'я і соціальній сфері в цілому.

У юридичних документах, що регламентують права та обов'язки медичних працівників («Основи законодавства України про охорону здоров'я», 1992), йдеться про необхідність удосконалення професійних знань, обов'язки зберігати лікарську таємницю, надавати першу невідкладну медичну допомогу в дорозі, на вулиці, в інших громадських місцях, удома тощо [1, 4].

Лікарська таємниця має дві сторони і включає в себе: дані про хворого, його захворювання, інтимну й сімейну сторони життя, штучне запліднення жінок – усе це не підлягає розголошенню; міру поінформованості хворого про стан його здоров'я залежить від індивідуальних особливостей пацієнта, його професії тощо. Взаємовідносини медичної сестри і пацієнта є головним складником проблем медичної етики і деонтології (табл. 1). Цим пояснюється специфіка діяльності медичних працівників, адже хворий добровільно довіряє їм своє здоров'я та розкриває всі сторони свого життя [1, 2, 3, 4].

Таблиця 1

Морально-етичні та правові норми

Адміністративне право, як і всі інші галузі права, сприяє охороні здоров'я, встановлюючи відповідні обмеження з метою медико-санітарного забезпечення добробуту населення.

Особи, винні в порушенні вимог здорового способу життя, у невиконанні встановлених норм і стандартів, притягуються до адміністративної відповідальності, якщо в їхніх діях немає кримінального умислу.

Згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, адміністративним правопорушенням визначається протиправна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка посягає на права і свободи громадян, державний або громадський порядок, власність, на встановлений порядок управління, за що законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

Адміністративні основи права

Адміністративна відповідальність

Адміністративна відповідальність у галузі охорони здоров'я настає в разі вживання наркотичних речовин, не призначених лікарем, скоєння дій, які сприяють розповсюдженню венеричних захворювань тощо (сімейна сестра не госпіталізувала інфекційного хворого, палатні сестри не проводять санітарно-протиепідемічні заходи, не проходять обов'язковий медичний огляд, не встановили карантин тощо).

1	2
Цивільно-правова відповідальність	У системі охорони здоров'я медичні працівники або організація несуть відповідальність у разі спричинення шкоди пацієнту у вигляді заподіяння каліцтва або іншого пошкодження, відшко-довують потерпілому заробіток, втрачений ним унаслідок втрати або зменшення працездатності, а також відшкодовують витрати на посилене харчування, протезування, сторонній догляд тощо.
Кримінальне право	Кримінальне право є системою юридичних норм, установлених Верховною Радою України, які визначають не лише підстави і принципи кримінальної відповідальності, а й те, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання можуть бути застосовані до осіб, які вчиняють злочин.
Етичний Кодекс медичної сестри України	<p><i>Частина 1. Загальні положення.</i> В житті і діяльності медичної сестри органічно поєднуються: високий професіоналізм, гуманність та милосердя, глибоке поняття громадського значення своєї роботи, комплексний всебічний догляд за пацієнтами і полегшення їх страждань, відновлення здоров'я і реабілітація, сприяння зміцненню здоров'я і попередженню захворювань, готовність цілком віддати себе обраній професії, навіть в самих тяжких умовах.</p> <p>Етичний кодекс висвітлює моральний рівень медичної сестри, її світогляд, покликаний підвищувати престиж і авторитет сестринської професії в суспільстві, сприяти розвитку сестринської справи в Україні.</p> <p><i>Частина 2. Медична сестра і її пацієнт.</i></p> <p><i>Стаття 1.</i> Медична сестра як особистість. Етичною основою медичної сестри є гуманізм та милосердя, повага до невід'ємних прав людини і громадянина. Відновлення і покращення здоров'я пацієнта є для медсестри найвищою винагородою за її працю.</p> <p><i>Стаття 2.</i> Медична сестра і право пацієнта на якісну медичну допомогу</p> <p><i>Стаття 3.</i> Професійна компетентність — головна умова сестринської діяльності</p>
Етичний Кодекс міжнародної ради медсестер	<p><i>Етичні основи медсестринської справи.</i> На медсестру покладено чотири основні обов'язки: зберігати здоров'я, запобігати захворюванням, відновлювати здоров'я і полегшувати страждання.</p> <p><i>Медсестра і пацієнти.</i> Основну відповідальність сестра несе перед тими, хто потребує її допомоги. Надаючи допомогу, медсестра намагається створити атмосферу шанобливого ставлення до етичних цінностей, звичаїв і духовних переконань пацієнта.</p>
Медсестра і практика	<p>Медсестра особисто відповідає за виконання своїх обов'язків на практиці і за постійне підвищення кваліфікації.</p> <p>Медсестра намагається виконувати роботу якнайкраще.</p>
Медсестра і суспільство	Медсестра, як і інші громадяни, відповідає за здійснення і підтримку заходів, спрямованих на задоволення громадських запитів у галузі охорони здоров'я.
Медсестра і співробітники	Медсестра підтримує взаємини співробітництва з іншими медичними медсестрами і з тими, з ким їй доводиться працювати. Медсестра вживає необхідних заходів для безпеки пацієнта, якщо його стану загрожує небезпека зі сторони співробітників або інших людей.
Медсестра та її професія	Медсестра відіграє головну роль у визначенні і втіленні бажаних стандартів сестринської практики та спеціальної освіти. Медсестра бере активну участь у розвитку професійних знань.

Протиправну дію вважають адміністративним правопорушенням лише тоді, коли встановлено вину особи у його вчиненні і доведено причинний зв'язок між таким діянням і шкідливими наслідками, якщо такі настали. Провина особи може виражатись у двох формах: з умислу та з необережності [1, 2].

Вчиненим *умисно адміністративне порушення* визнають тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. *Адміністративне правопорушення* вважають вчиненим з необережності тоді, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, однак легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити. *Необережність* у різноманітній формі (самовпевненість, легковажність, недбалість, неухважність, необдуманість) може стати причиною багатьох порушень санітарно-протиепідемічних правил та ін. [1, 3].

За адміністративні правопорушення можуть застосовуватися такі адміністративні стягнення[2, 3]:

- ✚ попередження;
- ✚ штраф;
- ✚ оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- ✚ конфіскація такого предмета або грошей, одержаних унаслідок вчинення правопорушення;
- ✚ позбавлення спеціального права, наданого громадянину;
- ✚ виправні роботи, адміністративний арешт.

В усіх випадках потерпілий, якщо при цьому немає його вини, повинен отримати відшкодування збитків. Правові норми цивільного законодавства зобов'язують працівників охорони здоров'я і практичних медичних працівників добре знати ці вимоги під час виконання своїх обов'язків і зіставляти правомірність своїх дій з чинним законом, щоб уникнути майнових наслідків.

Умовно всі злочини розділу Кримінального Кодексу України «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи», можна згрупувати так [2, 3]:

- ✚ злочини проти життя (ст. 93–100 КК України);
- ✚ злочини проти здоров'я (ст. 101–107 КК України);
- ✚ статеві злочини (ст. 117–122 КК України);
- ✚ злочини, що ставлять у небезпеку життя і здоров'я (ст. 108–116);
- ✚ посягання на особисту свободу (ст. 123–124 КК України);
- ✚ злочини проти честі і гідності особи (ст. 125–126 КК України).

Таким чином, медична сестра повинна бути взірцем чистоти та акуратності. Її робочим одягом є халат, шапочка або косинка, тапочки. Білий

халат – це своєрідна «візитна картка» медичної сестри, що відображає її фізичну й духовну чистоту. Є чудовий вислів фронтового лікаря Павла Бейліна про зовнішній вигляд медичної сестри: «Сестру я визначаю по тому, який у неї халат, – чистий, випрасуваний, накрохмалений, застібнутий на всі гудзики, значить, такій медичній сестрі можна довіритись. Значить пишається своєю професією, халат одягає, як казкова королева мантію». Медична сестра має стати ключовою фігурою у профілактиці захворювань та просвіті населення щодо здорового способу життя.

Висновок. Отже, можна виділити такі риси медичної сестри: моральні риси (стриманість, терпіння, ввічливість, привітність, чесність, ніжність, ласкавість, співчуття і почуття власної гідності); естетичні риси (скромність, простота, акуратність, уміння створити затишну атмосферу); інтелектуальні риси (професійна ерудиція, спостережливість, вміння логічно мислити).

Поведінка медичної сестри повинна викликати повагу до неї, довіру, створювати у хворих впевненість, що вона все знає і все уміє, що їй можна довіряти своє здоров'я і життя. Жодні особисті неприємності не повинні «відбиватися» на її роботі, в її тоні при розмовах з колегами та хворими.

Література:

- 1.Imorde L., Möltner A., Runschke M., Weberschock T., Rüttermann S., & Gerhardt-Szép S. Adaptation and validation of the Berlin questionnaire of competence in evidence-based dentistry for dental students: a pilot study. *BMC Medical Education*, 2020. №20(1). P. 136. DOI: 10.1186/s12909-020-02053-0.
- 2.Етичний кодекс медичних сестер України, 1999 [Електронний ресурс]. Режим доступу https://medmedsestrunstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html
- 3.Етичний Кодекс міжнародної ради медсестер,1899 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.icn.ch/>
- 4.Клятва Флоренс Найтінгейл, 1947 [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://shudnenny.koshachek.com/articles/kljatva-florens-najtingejl.html>

References:

- 1.Etychnyi kodeks medychnykh sester Ukrainy (Етичний кодекс медичних сестер України), 1999. Retrieved from https://medmedsestrunstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html
- 2.Etychnyi Kodeks mizhnarodnoi rady medsester (Code of Ethics of the International Council of Nurses),1899. Retrieved from <https://www.icn.ch/>
- 3.Imorde L., Möltner A., Runschke M., Weberschock T., Rüttermann S., & Gerhardt-Szép S. (2020). Adaptation and validation of the Berlin questionnaire of competence in evidence-based dentistry for dental students: a pilot study. *BMC Medical Education*, 20(1), 136. DOI: 10.1186/s12909-020-02053-0.
- 4.Oath of Florence Nightingale (Kliatva Florens Naitinheil), 1947. <https://shudnenny.koshachek.com/articles/kljatva-florens-najtingejl.html>

